

نقش روحانیت در
دستاوردهای انقلاب اسلامی

محمد مهدی بهداروند

معارف اسلامی ناب، نیاز بشر تشنه معنویت امروز است. در این دوران که بسیاری آن را عصر پایان جهان می‌دانند، گرایش به دین و معنویت، سرعتی شگفت یافته است. در این میان، اسلام بیشترین سهم را از این گرایش به دین دارد، و چرا چنین نباشد؟ اسلام دین انسانی زیستن، عدالت‌پروری و عشق به هم‌نوع است و بشر این عصر، این گوهر گمشده را در اسلام ناب یافته است.

از سوی دیگر، گسترش پرستاب رسانه‌ها و ابزارهای انتشار اطلاعات، بی‌وقفه موجب پدید آمدن پرسش‌ها و شبهات جدیدی می‌شود که تا اندکی پیش از این، هیچ‌کدام از آنها قابل تصور نبود. این انفجار اطلاعات، به‌ویژه در دنیای مجازی، اغلب فرصت ژرف‌اندیشی را از انسان سلب می‌کند و همین موجب شناخت نادرست یا ناقص از بسیاری امور، به‌ویژه مفاهیم و معارف دینی می‌گردد.

بنابراین، تبلیغ و نشر مؤثر معارف اسلامی ناب، رسالت خطیری است که بر عهده همه متولیان این امر می‌باشد. بدون تلاش خالصانه و آگاهانه برای رسیدن به این هدف، پتانسیل عظیمی که در گرایش بشر به معنویت در این عصر پدید آمده، به هدر خواهد رفت.

نشر «نورالامین» به سهم خود می‌کوشد تا بخش اندکی از رسالت عظیم نشر معارف اسلامی ناب را به بهترین شکل ممکن انجام دهد و در این راستا از پیشنهادها و انتقادهای همه فرهیختگان این عرصه، برای غنا بخشیدن به آثار خود استقبال می‌کند.

فهرست

مقدمه ۹

بخش اول: کلیات و مفاهیم

۱. کلیات ۱۳

۲. مفهوم‌شناسی ۲۱

انقلاب ۲۱

انقلاب اسلامی ۲۲

روحانیت ۲۳

۳. تحولات حوزه علمیه و نقش آن در دستاوردهای انقلاب اسلامی ۲۷

آزادی عمل ۲۷

توسعه و تعمیق کارکرد ۲۹

ساختارمندی ۳۲

اصلاح و شکوفایی ۳۳

گسترش و توسعه کمی ۳۵

رشد کیفی ۳۸

ارتقای جایگاه مرجعیت ۳۹

اثبات درستی و کارآمدی تفکر حوزه‌های علمیه ۴۱

بخش دوم: نقش روحانیت در دستاوردهای انقلاب اسلامی

۱. نقش روحانیت در دستاوردهای سیاسی - اجتماعی انقلاب اسلامی ۴۵

رهیافت‌های نظری پیوستگی روحانیت و قدرت سیاسی ۴۵

۱. اهمیت و ضرورت بحث ۴۵

۲. رهیافت‌های نظری پیوند روحانیت با قدرت سیاسی ۵۰
- نظریه اول: عدم ارتباط دین و سیاست ۵۰
- نظریه دوم: نظارت دین بر سیاست ۵۳
- نظریه سوم: سرپرستی و مدیریت دین ۵۵
- ویژگی انقلاب اسلامی در ساحت نظر و تفکر ۵۶
- تفاوت و تمایز انقلاب اسلامی نسبت به سایر انقلاب‌ها ۵۸
- دستاوردهای سیاسی ۶۳
۱. در سطح ملی ۶۴
- الف) حوزه علمیه، خاستگاه رهبری انقلاب ۶۴
- ب) نقش حوزه علمیه در سازماندهی و بسیج مردمی ۶۵
- ج) حضور مستمر حوزه علمیه در میان مردم و بدنه نظام ۶۶
- د) ایستادگی در برابر ظلم و فساد اجتماعی ۶۹
- مصادیق عینی فعالیت‌های سیاسی روحانیت ۷۱
- ه) احیاء و حاکمیت ولایت فقیه ۷۵
- و) تشکیل حکومت اسلامی (تصدی حاکمیت سیاسی) ۷۵
- یکم. نظریه مشروعیت الهی - مردمی ۸۰
- دوم. نظریه مشروعیت الهی بلاواسطه فقیهان ۸۱
- ز) تجدید حیات سیاسی حوزه (روحانیت) ۸۷
- ح) مشارکت در امر قانون‌گذاری ۹۲
- تدوین قانون اساسی ۹۲
۱. ضرورت قانون از دیدگاه امام خمینی رحمته الله علیه ۹۴
۲. کارکردهای قانون اساسی ۹۵
۳. مبانی نظری تدوین قانون اساسی ۹۵
- مبانی نظری در اندیشه شهید بهشتی رحمته الله علیه ۹۵
- نهاد شورای نگهبان ۱۰۳
۱. فرایند تأسیس شورای نگهبان ۱۰۶
۲. عزم راسخ حضرت امام خمینی رحمته الله علیه برای تأسیس شورای نگهبان ۱۰۷
۳. آغاز شورای نگهبان؛ پایان شورای انقلاب ۱۰۹
۴. وظایف قانونی شورای نگهبان ۱۰۹
- مجمع تشخیص مصلحت نظام ۱۱۲
- مشارکت در امور قضایی ۱۱۸

۱. محاکمه سران و مسئولان بلندپایه فاسد ۱۲۸
۲. اصلاح نظام قضایی (ورود حوزه علمیه در عرصه قضاوت) ۱۳۴
- نقش روحانیت در تشکیل شورای انقلاب (تلاش برای تأسیس دولت انتقالی) ۱۳۶
- مهم‌ترین اقدامات شورای انقلاب ۱۳۸
- تربیت نیروهای سیاسی در قالب حزب ۱۴۱
- بخش ایجابی حضور روحانیت ۱۴۵
- تشکیل حزب جمهوری اسلامی ۱۴۷
۲. در سطح فراملی (بین‌المللی) ۱۵۲
- الف) تبیین و آشکارسازی ماهیت نظام سلطه و مقابله با آن ۱۵۲
- ب) ابطال نظریه جدایی دین و سیاست و تأکید بر پیوند دین و سیاست ۱۵۳
۲. نقش روحانیت در دستاوردهای فرهنگی انقلاب اسلامی ۱۵۹
- تدوین و اشاعه مبانی فکری و نظری انقلاب اسلامی ۱۵۹
- تلاش برای نهادینه‌سازی الگوی فرهنگ اسلامی ۱۶۱
۱. فرهنگ مصرف و الگوی زیست ۱۶۱
۲. حجاب اسلامی ۱۶۲
۳. گسترش فرهنگ معنویت ۱۶۳
- تلاش برای نظریه‌پردازی و تولید علم دینی ۱۶۳
- نگاه‌های رویکرد اندیشانه به تولید علم دینی ۱۶۵
- احیای شعائر مذهبی ۱۷۰
۱. نماز جمعه ۱۷۰
۲. احیا و توسعه ابعاد فرهنگی و تبلیغی در حج ۱۷۳
۳. احیای امر به معروف و نهی از منکر و نقش حوزه ۱۸۱
- احیای فرهنگ جهاد و شهادت ۱۸۵
- سابقه مجاهدات و عقبه مبارزاتی روحانیت شیعه ۱۸۵
- نقش ولایت فقیه و مراجع عظام در حمایت و رهبری میدان جهاد ۱۸۶
- نقش بی‌نظیر و تاریخی حضرت روح‌الله علیه‌السلام در پشتیبانی و مدیریت دفاع ۱۸۶
- روحانیت ایفاگر نقش‌های مختلف در دفاع مقدس ۱۸۷
۱. نقش اخلاقی - تربیتی ۱۸۷
۲. نقش تبلیغی ۱۸۸
۳. نقش آموزشی ۱۸۸

۴. نقش پشتیبانی ۱۸۸
۵. نقش فرماندهی ۱۸۹
۶. نقش رزمنده ۱۸۹
۷. نقش فرمانده کل قوا ۱۸۹
- جمع‌بندی نقش‌های راهبردی روحانیت ۱۹۰
- نقش حوزه علمیه در وحدت با دانشگاه ۱۹۱
- نقش امام خمینی رحمته‌الله و حوزه علمیه در انقلاب فرهنگی ۱۹۷
- نتایج انقلاب فرهنگی ۱۹۹
۱. تحول در برنامه‌ریزی آموزشی ۱۹۹
۲. تلاش برای ایجاد نهادهای پشتیبانی‌کننده آموزشی در دانشگاه‌ها ۲۰۱
۳. تلاش برای ایجاد پیوند بین آموزش و پژوهش ۲۰۳
۴. راه‌اندازی و گسترش دوره‌های تحصیلات تکمیلی در کشور ۲۰۴
۵. توسعه همگانی آموزش عالی و زمینه‌سازی ایجاد فرصت‌های برابر تحصیلی و آموزشی ۲۰۵
۶. سالم‌سازی و تلاش برای اسلامی‌سازی دانشگاه‌ها ۲۰۶
۳. نقش روحانیت در دستاوردهای اقتصادی انقلاب اسلامی ۲۰۹
- تبیین نظری اقتصاد اسلامی ۲۱۰
۱. نقش اندیشمندان حوزوی در تدوین آرا و اندیشه اقتصاد اسلامی ۲۱۰
۲. نظرات و آرای امام خمینی در موضوع اقتصاد ۲۱۲
- بحث‌های اقتصادی مجلس خبرگان و تأثیر آن بر قانون اساسی ۲۱۴
۱. تلاش برای تبیین اقتصادی اسلامی به عنوان الگوی بدیل در قانون اساسی ۲۱۵
۲. ویژگی‌های اقتصاد اسلامی در قانون اساسی و نقش آرای اندیشمندان حوزوی ۲۱۹
- کارکرد عینی و عملی حوزه علمیه در اقتصاد اسلامی و شکوفایی آن ۲۲۲
۱. نقش روحانیت در شکل‌گیری و تکامل بانکداری اسلامی ۲۲۲
۲. حمایت از اقشار محروم و مستضعف جامعه ۲۲۳
۳. هیأت‌های هفت نفره واگذاری زمین ۲۲۳
- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ۲۲۹
- کتاب‌نامه ۲۳۳
- گفت‌وگوهای اختصاصی ۲۳۳
- کتاب‌ها و نشریات ۲۳۳

مقدمه

پیروزی انقلاب اسلامی و شکل‌گیری نظام مقدس جمهوری اسلامی بر اساس اندیشه‌های رهبر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی علیه السلام نویدبخش حضور فعال دین در عرصه‌های سیاسی - اجتماعی بود. این اندیشه، در سطح ملی ترسیم‌کننده هویت دینی - ملی و حیات سیاسی - اجتماعی ایرانیان و در سطح فراملی، تبیین‌کننده ضرورت بازسازی تمدن اسلامی و اعاده هویت و عزت به مسلمانان در دوران معاصر بود. بی‌شک تبیین ماهیت انقلاب اسلامی با توجه به نقشی که روحانیت در پیدایش و شکل‌گیری آن داشت، از موضوعات مهم و محوری در معرفی انقلاب اسلامی به عنوان پدیده قرن قلمداد می‌گردد. انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی علیه السلام پدیده مبارکی بود که روحانیت را به صحنه مسائل اجتماعی و سیاسی وارد کرد. روحانیت شیعه در این میان، هم تکیه‌گاه مردمی داشت و هم در مسائل مختلف اجتماعی و سیاسی مشارکت داشته و در مسائل خانوادگی، محلی و حتی کشوری نقش‌آفرین و معتمد مردم بوده است. نهاد روحانیت به عنوان قشر برجسته، نقش بسزایی در وقوع انقلاب اسلامی ایفا نمود و انقلاب اسلامی بدون حضور روحانیون امکان وقوع به این سرعت را نداشت. هرچند نباید منکر وجود دیگر طبقات و قشرهای اجتماعی در وقوع آن شد.

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، قرار گرفتن روحانیت در بالاترین سطح قدرت سیاسی از یک طرف و فراهم آمدن زمینه حضور آن در فرایند تشکیل حکومت و

اداره آن از سوی دیگر، روحانیت را وارد صحنه‌های اجتماعی جدیدی کرد. پی بردن به میزان موفقیت‌ها و قوت و ضعف‌ها در ابعاد سیاسی، فرهنگی، اقتصادی می‌تواند در بهینه کردن کارکرد روحانیت مؤثر باشد و به شبهات مخالفان و معاندان در این زمینه پاسخ گوید. مسلماً این امر نیاز به بررسی و پژوهش در زمینه جایگاه و نقش روحانیت در دستاوردهای انقلاب اسلامی دارد که تحقیق حاضر در این راستا انجام گرفته و دغدغه اصلی آن تبیین نقش روحانیت در شکل‌گیری انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن است.

مسئولیت انجام این پژوهش به عهده فاضل ارجمند جناب حجة الاسلام و المسلمین دکتر محمد مهدی بهداروند بوده است که از ایشان صمیمانه سپاس‌گزاری می‌گردد. همچنین تشکر و قدردانی می‌شود از کسانی که به نحوی در تحقق این اثر نقش داشته‌اند، به ویژه دکتر علی‌رضا صدرا و دکتر ابراهیم متقی که در تهیه و تدوین کتاب حاضر نگارنده را راهنمایی و حمایت و تشویق کرده‌اند؛ دکتر محسن رضوانی، مدیر وقت گروه مطالعات سیاسی و انقلاب اسلامی به دلیل نظارت بر روند تدوین اثر؛ دکتر مسعود میرعماد به دلیل حوصله و دقت در ارزیابی اثر؛ آقایان علی‌رضا دانش‌یار، محمد حقی، محمد هادی مدنی، مهدی خزایی به دلیل مطالعه و بیان نظرات اصلاحی برای انطباق متن با واقعیات تاریخی انقلاب اسلامی و نیازهای محیط اجتماعی جامعه؛ آقای علی اصغر رستمی و خانم فردوس لامی‌زاده به دلیل کمک به محقق در گردآوری منابع و اطلاعات.

پژوهشکده علوم انسانی

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی صلى الله عليه وآله